
УДК 343.63:351.74

І. С. ЄПІШКО,

ад'юнкт Харківського національного університету внутрішніх справ

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО Є НЕВІДКЛАДНИМ

В рамках дослідження проблеми кримінально-правового захисту честі та гідності особи проаналізовано стан визначення понять «честь» і «гідність», наголошено на необхідності криміналізації окремих видів правопорушень у сфері захисту честі та гідності особи, зокрема коли йдеться про необхідність належної охорони честі та гідності працівника поліції.

Ключові слова: кримінально-правовий захист, честь, гідність, наклеп, образа, поліцейський.

Yepishko, I.S. (2017), "Criminal and legal protection of the honor and dignity of a police officer is urgent" ["Kryminalno-pravovyi zakhyst chesti ta hidnosti politseiskoho ye nevidkladnym"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 67–71.

Постановка проблеми. Із розвитком громадянського суспільства в Україні особливої актуальності набуває питання кримінально-правового захисту честі та гідності особи. Та-

кий захист у правовому порядку ускладнюється тим, що в нормативно-правових актах законодавцем не визначені зміст і сутність понять «честь» і «гідність», а також не встановлені

відмінності між ними. Захист честі та гідності особи на державному рівні та надання кожній людині «правової захищеності» з боку органів влади в Україні ще не стали гарантією недоторканності особи.

Стан дослідження. Окремі кримінально-правові аспекти охорони честі та гідності в юридичній науці розглядали А. Л. Анісімов, Ю. В. Баулін, А. В. Гришук, А. А. Дудоров, А. А. Житній, І. І. Качала, М. І. Коржанський, А. Н. Костенко, О. М. Литвинов, М. І. Мельник, В. О. Навроцький, І. С. Ной, В. І. Осадчий, В. М. Підгородинський та інші. Однак у сучасних умовах охорони прав людини необхідно провести додаткові дослідження цього питання.

Мета статті – з'ясувати сутність кримінально-правового захисту честі та гідності особи з акцентуванням на заходах з охорони честі та гідності працівників Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. У Конституції України закріплено, всі люди є вільними і рівними у своїх гідності та правах (ст. 21), що кожен має право на повагу до його гідності (ст. 28), зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, ніхто не має права зазіхати на права та свободи, честь і гідність інших людей (ст. 68). У ст. 3 Конституції України визначено, що «людина, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1]. Честь і гідність є важливими нематеріальними благами, певною соціальною оцінкою особи, яка визначається поведінкою, діями та професійною діяльністю. «Честь і гідність громадян – особисті, невід'ємні від особи немайнові блага, що охороняються як цивільним, так і кримінальним правом. Враховується, що честь – це певна соціальна оцінка громадянина, об'єктивне ставлення до нього, яке утворює його матеріальну і ділову репутацію. Гідність – це усвідомлення особою своїх якостей, здібностей, світогляду і суспільного значення» [2, с. 351].

Право на захист честі та гідності закріплено як у національних нормативно-правових актах, так і в низці міжнародних правових документів, зокрема в Загальній декларації прав людини (1948 р.), Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (1966 р.), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (1966 р.), Мінімальних стандартних правилах поведінки з в'язнями (1955 р.) та інших. Отже, право на честь і гідність є основним конституційним правом людини. Уявлення про рівну гідність усіх людей є основоположним фундаментом їх рівноправності та

перешкодою для встановлення необґрунтованих привілеїв чи обмежень стосовно окремих осіб. Побудова громадянського суспільства в Україні не можлива без належної системи правового захисту честі та гідності особи.

На сьогодні питання охорони і захисту честі та гідності людини знаходяться під юрисдикцією цивільного законодавства України, яке обмежує правову базу такого захисту. Головна проблема полягає в тому, що чинне національне законодавство не містить визначення понять «гідність» і «честь». У більшості випадків учені визнають їх як морально-етичні категорії. Вчені – фахівці з цивільного права використовують різну правову характеристику, в одних випадках визнаючи честь і гідність елементами правоздатності, а в інших – особливим суб'єктивним правом людини [3, с. 55].

У словнику російської мови С. І. Ожегова гідність тлумачиться як сукупність високих моральних якостей, а також повага цих якостей в самій собі. Честь – це гідні поваги та гордості моральні якості людини, її відповідні принципи [4, с. 57]. Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає гідність як сукупність рис, що характеризують позитивні моральні якості; усвідомлення людиною своєї громадської ваги, громадського обов'язку [5, с. 236] (належним чином, отже, гідно).

З огляду на різні погляди вчених можна виділити два підходи до визначення понять «гідність» і «честь»:

а) самостійність і різні значення понять «гідність» і «честь» (прихильниками цієї позиції є А. Л. Анісімов, А. В. Гришук, І. І. Качала);

б) отождошення цих понять (такої позиції дотримуються І. С. Ной, В. І. Осадчий та І. Г. Стремькова).

Другий підхід обґрунтовується тим, що честь розуміють як гідність людини, тобто честь громадянина є і його гідністю [6, с. 5–6].

На нашу думку, необхідно дотримуватися все ж першого підходу і визначати поняття «честь» і «гідність» як самостійні, адже гідність людини не залежить від будь-яких її індивідуальних, соціальних або людських (природних) особливостей. Звідси впливає принцип рівності людей з огляду саме на їх «природну» гідність, яка дана людині від народження. Тому гідність – це об'єктивна властивість людини, яка відображає її унікальну, неперевершену цінність. З моменту народження гідність людини «рівна» з гідністю всіх інших людей. Усвідомлення цього всіма веде до формування в кожній людини почуття власної гідності, очікування поваги до неї з боку інших людей,

установки на захист своїх прав, а також до визнання нею рівних прав усіх людей [7, с. 70]. Честь – це потреба людини в повазі до себе і до визнання іншими її досягнень перед суспільством, її соціальної цінності, переконаність у власній значущості для людей тощо. Тобто гідність – це самооцінка людиною своїх якостей як невід’ємної цінності від народження, а честь – це вже оцінка якостей, яка надається суспільством (не надана від народження, а отримана за життя).

Кримінально-правовий захист честі та гідності особи передбачений у чинному кримінальному законодавстві України. Кримінальний кодекс України має розділ 3 «Злочини проти волі, честі та гідності особи», в якому у ст. 146–151 закріплюється кримінальна відповідальність за подібні злочини, однак ці статті є загальними та недеталізованими. Варто відзначити, що у Кримінальному кодексі України, який був чинний до 2002 року, у ст. 125 була передбачена відповідальність за наклеп, у ст. 126 – за образи. За відсутності кваліфікуючих ознак наклеп вважався злочином, який не мав великої суспільної небезпеки, а справи за звинуваченням у його здійсненні прирівнювалися до справ приватного обвинувачення. Однак у процесі розробки чинного нині КК України було прийнято рішення не включати до його змісту статтю про наклеп з огляду на те, що наклеп є різновидом поширення неправдивих відомостей, які принижують честь і гідність людини, що має тягти за собою цивільну відповідальність та належати до предмета регулювання цивільного права. У ст. 28 і 32 Конституції України, ст. 297 і 299 Цивільного кодексу України закріплюється право кожного на повагу до його честі та гідності. Якщо такі права порушені, особа може звернутися до суду з позовом про захист честі та гідності, які за ст. 201 Цивільного кодексу України належать до немайнових благ і охороняються цивільним законодавством.

Особливо актуальним захист честі та гідності є для працівників поліції, діяльність яких здійснюється в конфліктних умовах за великого психологічного навантаження і спротиву правопорушників. Забезпечення права працівників поліції на захист честі та гідності під час виконання службових обов’язків належним чином законодавством не врегульоване, а також не відповідає тим вимогам, які пред’являє криміногенна ситуація та соціально-політична обстановка в Україні, а тому потребує невідкладного вдосконалення.

З огляду на це необхідно активізувати кадрову роботу в органах поліції, переглянути ос-

новні напрямки виховної роботи з персоналом. Порядок прийому кандидатів на службу в поліцію необхідно здійснювати відповідно до вимог ст. 81 закону України «Про Національну поліцію», необхідно визначити професійний статус кожної посади і не лише вимагати від працівника поліції відповідати займаній посаді, а й морально та матеріально підтримувати і захищати його. Питання правового захисту працівників поліції в інших нормативно-правових актах належним чином не врегульовані, а також не знайшли свого висвітлення в наукових дослідженнях.

Реальний захист честі та гідності працівників поліції у практичній діяльності фактично ігнорується і керівниками органів поліції, і спеціальними структурними підрозділами й організаціями, такими як внутрішня безпека, юридична (правова) служба органів поліції, профспілки, управління забезпечення прав людини. У зверненнях, що нерідко надходять до керівників органів поліції, наявна інформація щодо неправомірної поведінки поліцейських, інколи висувуються обвинувачення у вчиненні тяжких злочинів. Найбільше надходить повідомлень про дисциплінарні проступки й аморальну поведінку, що свідчить про негативні ділові та моральні якості працівників поліції. Такі звернення безпосередньо зачіпають честь і гідність поліцейських. По кожному з таких звернень проводиться ретельна перевірка та службові розслідування. У більшості висунуті звинувачення не підтверджуються, що відмічається у висновку, який направляється «потерпілому».

Працівнику поліції не пояснюють, що він має право на захист честі та гідності в судовому порядку, на відшкодування моральних збитків, на відновлення порушених унаслідок такого звернення особистих прав. Не буде ніякого реагування на захист честі та гідності працівника поліції і з боку його керівництва та відповідних структурних підрозділів поліції. Особа, яка надала необ’єктивну інформацію стосовно працівника поліції та фактично звела на нього наклеп, принизила його честь і гідність, залишається безкарною. «Слід нормативно закріпити право осіб, щодо яких проводиться службове розслідування, на честь, гідність і повагу до особистості та конкретизувати обов’язок посадової особи, яка призначає службове розслідування за матеріалами, в якому містяться відомості, що стосуються честі і гідності працівників, вживати усіх передбачених законодавством заходів щодо охорони зазначених прав працівників» [8, с. 252].

У сучасних умовах через брак належної культури населення та низький авторитет поліцейських останні зазнають «підвищеного рівня образу» від оточення. Доцільно, щоб діяльність підрозділів Управління внутрішньої безпеки Національної поліції була більша зорієнтована на захист особи поліцейського, його честі та гідності, а не навпаки, адже від протиправних посягань, насамперед, страждає внутрішня сторона поліцейського – його самооцінка. Це пояснюється тим, що на перший план виходить внутрішня (суб'єктивна) оцінка поліцейським своєї власної цінності, яка базується на схваленій більшою частиною суспільства, самосвідомості громадян та очікуванні поваги з їх боку. Тому доки в державі не буде розроблений дієвий механізм належної охорони честі та гідності працівника поліції, не буде і поваги та виконання належним чином законних вимог останнього. Тобто честь, яка являє собою оцінку особи поліцейського суспільством у процесі життєдіяльності, буде страждати від протиправних посягань. Осмислення своєї гідності залежить від оцінки власних особистих рис та якостей, які кожен поліцейський повинен у собі виховувати, а поняття та відчуття честі, навпаки, відбувається під впливом суспільної думки, яка залежить від гідності окремого працівника Національної поліції. Підтримання

належного балансу цих понять повинно здійснювати Управління внутрішньої безпеки. Не треба також забувати і про особистісні риси та повагу до себе працівника поліції, який через свою поведінку, внутрішню цінність і оцінку себе як поліцейського повинен подавати належний приклад оточуючим для поваги до себе, своєї честі та гідності з боку суспільства. Від кожної сторони однаковою мірою залежить загальний рівень поваги.

Радикальні зміни в українському суспільстві дали підстави для переосмислення людських цінностей, особливо таких, як життя людини, її честь і гідність. Це новий поштовх для переосмислення свого ставлення до головних цінностей суспільства.

Підсумовуючи, зазначимо, що проблематика забезпечення охорони честі та гідності кримінально-правовими засобами зумовлена тим, що ці питання сьогодні в нашій державі регулюються саме нормами цивільного законодавства недостатньо, воно не забезпечує повністю конституційне право громадянина на захист честі та гідності. Вважаємо, що необхідно розглядати наклеп і образу як злочини проти честі та гідності особи, вивести цю категорію з тіні цивільного законодавства, а також надати чітке законодавче розмежування понять «честь» і «гідність».

Список бібліографічних посилань

1. Конституція України : закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр> (дата звернення: 20.11.2017).
2. Сучасна правова енциклопедія / О. В. Зайчук, О. Л. Копиленко, Н. М. Оніщенко та ін. ; за заг. ред. О. В. Зайчука. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 382 с.
3. Церковна А. А. Гідність і честь у цивільному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2003. 194 с.
4. Ожегов С. И. Словарь русского языка / под ред. Н. Ю. Шведовой. М. : Сов. энцикл., 1973. 846 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1440 с.
6. Ной И. С. Охрана чести и достоинства личности в советском уголовном праве. Саратов : Изд-во Саратов. гос. ун-та, 1959. 125 с.
7. Конституція України : наук.-практ. комент. / А. В. Петришин, В. Ф. Погорілко, Д. М. Притика та ін. Київ : Ін Юре, 2003. 70 с.
8. Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред.: Ю. І. Римаренко, Я. Ю. Кондратьєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Т. 2 : Права людини у контексті поліцейської діяльності. Київ : Ін Юре, 2005. 1224 с.

Надійшла до редколегії 26.11.2017

ЕПИШКО И. С. УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ЧЕСТИ И ДОСТОИНСТВА ПОЛИЦЕЙСКОГО ЯВЛЯЕТСЯ НЕОТЛОЖНОЙ

В рамках исследования проблемы уголовно-правовой защиты чести и достоинства личности проанализировано состояние определения понятий «честь» и «достоинство», настаивается на необходимости криминализации отдельных видов правонарушений в сфере защиты чести и достоинства личности, в частности, когда речь идёт о необходимости надлежащей охраны чести и достоинства работника полиции.

Ключевые слова: уголовно-правовая защита, честь, достоинство, клевета, оскорбление, полицейский.

YEPISHKO I. S. CRIMINAL AND LEGAL PROTECTION OF THE HONOR AND DIGNITY OF A POLICE OFFICER IS URGENT

As part of studying the problem of criminal and legal protection of honor and dignity of a person, the author has analyzed the state of determining the concepts of “honor” and “dignity”, has emphasized on the necessity of criminalization of certain types of crimes in the sphere of protecting honor and dignity of a person, in particular, on the special importance of the protection of the honor and dignity of a police officer as a defender of honor and dignity of society.

It has been noted that police officers are not explained the fact that they have the right to the protection of honor and dignity, to the compensation for moral damages, restoration of violated personal rights. A person who has submitted biased information regarding a police officer often remains unpunished.

The role of various services in the field of the protection of the honor and dignity of police officers, as well as personnel recruitment of the latter at the positions of the National Police of Ukraine has been researched. The need to consider a libel and criminal insult as crimes against the honor and dignity of a person, the withdrawal of this category from the shadow of civil law have been determined.

Keywords: *criminal and legal protection, honor, dignity, slander, criminal insult, police officer.*
